

Ювілеї

Григорій ДЕМ'ЯН

**НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНИЦЬКЕ
СПРЯМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
МИХАЙЛА ЗУБРИЦЬКОГО
(Тематико-бібліографічний
огляд публікацій)**

Нryhorii DEMYAN. On National and State-Creating Direction of Mykhailo Zubrytsky's Activities (Thematic and Bibliographical Review of Publications).

Досі в українській науці увага дослідників і популяризаторів подвижницького життя Михайла Зубрицького (22 жовтня 1856 – 8 квітня 1919) та його творчої спадщини зосереджувалася майже виключно на етнографічних працях. Ледь-ледь дехто заторкував історичні публікації і ще менше – фольклорні записи та їх осмислення. Головної ж мети, яка від студентського віку і до кінця життя спрямовувала кожен крок греко-католицького священика-патріота, вченого і громадсько-політичного діяча, практично не з'ясовував ніхто.

Аналітичне осмислення всього, що зробила ця далеко не буденна особистість у науці та публіцистиці, громадсько-культурному та політичному житті Західної Бойківщини, дуже виразно показує, що головною метою і основним змістом, навіть сенсом свого буття Михайло Зубрицький вважав працю, максимально спрямовану на відновлення державної незалежності і соборності України.

Великою мірою цьому сприяло й те середовище, в якому минули його раннє дитинство і юнацький вік. На Бойківщині усвідомлення необхідності позбутися іноземного колоніального поневолення не зникало ніколи. Воно передавалося від одного покоління до іншого навіть у колискових піснях і ще більше в різних героїчних легендах та переказах тощо. Щаслива доля уже в шкільні роки звела Михайла Зубрицького з Іваном Фран-

ком, а в зрілому віці також із такими добре відомими кожному українцеві вченими і патріотами-державниками, як Михайло Грушевський, Володимир Гнатюк, Федір Вовк та інші.

У цьому огляді розкриваються важливі аспекти національно-державницького політичного змісту майже всіх дотичних публікацій М.Зубрицького, а їх повні назви і місце друку подаються в прикінцевих покликаннях з таким розрахунком, аби зацікавлений читач чи й фахівець-дослідник при потребі міг без особливих ускладнень знайти відповідну працю і використати її. Необхідність такого принципу побудови цієї статті диктується тим, що на час її опрацювання ще не було видано ні бібліографічного покажчика творчої спадщини вченого, ні не розкрито всіх його псевдонімів і криптонімів, не кажучи вже про те, що більшість його публікацій побачили світ узагалі без жодного підпису. А обізнаність із його діяльністю настільки мала, що частина людей навіть з вищою освітою нерідко плутає цього вченого з істориком-москвофілом Денисом Зубрицьким.

Ідеї самостійності і соборності Української Нації такі чіткі й багатогранні в Михайла Зубрицького, що його з повною підставою треба вважати одним із безсумнівних і до того ж яскравих попередників державницької ідеології і навіть наукової, публіцистичної, просвітницької і пропагандивної діяльності УВО та ОУН. “Хочемо жити яко руський [український. – Г.Д.] народ, від нікого не залежний”, – заявив М.Зубрицький у доповіді з нагоди 100-річчя “Енеїди” І.Котляревського в Старому Самборі¹.

До того ще належить й організаційна праця над створенням осередків української кооперації та читалень “Просвіти”, багатогранна політично-освідомлююча робота з людьми карпатських сіл, що розташовані далеко від важливих адміністративних, промислових та культурно-освітніх центрів Галичини. Від 17 листопада 1883 та 25 квітня 1914 р. М.Зубрицький служив парохом у селі Мшанець, тепер Старосамбірського р-ну Львів-

¹Зубрицький М. Столітні роковини відродження українсько-руського письменства // Свобода.– 1899.– 25 лютого (9 марта), 4 (16) марта, 18 (30) марта, 25 марта (6 цвітня).– Ч. 9-10, 12-13.

ської обл. Решту свого віку провів і помер у с. Береги Долішні біля Устріків, які разом з іншими обширними споконвічними українськими автотонними землями російський диктатор Йосиф Сталін віддав своїм польським колаборантам і маріонеткам².

Отож треба було мати вроджений і неабиякий прагматичний та наполегливий спосіб життя, незламну віру у велике майбуття Української Нації, щоб зуміти і в тій місцевості, де польсько-австрійські окупанти усвідомлено зберігали і дуже низький рівень освіти та культури, і чи не найвідсталішу в Європі систему господарства, взятися за невтомні пошуки шляхів виходу із застою та безперервного економічного пограбування. М.Зубрицький, який змалку захоплювався історією, особливо України, вчасно зрозумів, що кожен національно-визвольний рух стає потужним лише за умови тривалої і всебічної його підготовки.

Саме тому він постійно займався справами шкільної і професійної освіти. І не лише як катехит. Його цікавили, насамперед, ті ділянки, де найефективніше формувався світогляд і закладалися основи українського національного патріотизму на все майбутнє життя. Дуже вдало використовував для цієї мети власні катехизаційні виклади. Та поряд з тим, намагався постійно впливати на покращення рівня знань і особливо вивчення української мови³, рішуче протестував проти

²Докладніше див.: Кирчів Р. Етнографічне дослідження Бойківщини. – К.: Наук. Думка, 1978. – С. 61-66; Дем'ян Г. Маловідомі сторінки життя і наукової праці Михайла Зубрицького // Записки НТШ. – Т. ССХХІІІ. – Львів, 1992. – С. 172-196; Його ж. Листи Володимира Гнатюка до Михайла Зубрицького // Там само. – С. 293-308; Його ж. Широкий спектр діяльності ученого: До 140-річчя від дня народження Михайла Зубрицького // Слово Просвіти (Старий Самбір). – 1996. – Вересень. – Ч. 9.

³[Зубрицький М.] Про іспит в Інституті дівочім в Перемишлі і загальні збори Інституту [...] // Діло. – 1897. – 23 червня (5 липня). – Ч. 140; Його ж. З Староміського повіта: іспит в школі народній в Мшанци... // Діло. – 1893. – 1 (13) липня. – Ч. 144; Його ж. З порядків шкільних: З Староміського пишуть нам: Панна Юлія Назаревичівна... // Діло. – 1898. – 12 (24) серпня. – Ч. 178; Його ж. Чотири куренди декана Ігната Давидовича з Радимна з д[ня] 9 і 10 мая 1816 р. // Франко І. Матеріали до історії гал[ицько]-руського шкільництва в рр. 1801-1848 / Матеріали до культурної історії Галицької Русі ХVІІІ і ХІХ ві-

влаштування польських національних і релігійних свят⁴, низької фахової підготовки педагогів та асиміляційної діяльності завойовників⁵, домагався від держави збільшення коштів на утримання шкіл⁶. До кінця свого життя послідовно виступав проти випадків нехтування українською мовою чиновниками-шовіністами в урядових установах, працівниками поштового зв'язку⁷. Дома-

ку, зібрані Мих.Зубрицьким, Юр.Кмітом, Ів.Кобилецьким, Ів.Е.Левицьким і Ів.Франком, видані під редакцією Івана Франка. – Львів, 1902. – С. 206-214.

⁴[Зубрицький М.] Чи в чисто руській школі в чисто руській селі мають обходитися свята польські? // Діло. – 1892. – 28 падолиста (10 грудня). – Ч. 269; Його ж. Чи в чисто руській школі в чисто руській селі мають обходитися свята польські? // Діло. – 1893. – 8 (20) січня. – Ч. 5; Його ж. З Староміського повіта: В ч. 269 “Діла” [...] // Діло. – 1893. – 8 (20) мая. – Ч. 101; Його ж. Про святковане латинських, взгядно польських свят в школі в чисто руській громаді // Діло. – 1895. – 24 марта (5 цвітня). – Ч. 68.

⁵[Зубрицький М.] З Староміського: (Ще кілька слів про школу в Мшанци) // Діло. – 1893. – 16 (28) січня. – Ч. 12.

⁶З[убрицький] М. Стягане шкільного бюджету // Діло. – 1893. – 23 серпня (4 вересня). – Ч. 187 і 188; Його ж. Дбалість урядовців о народне шкільництво: (Допис з Туреччини) // Діло. – 1903. – 27 падолиста (10 грудня). – Ч. 268; Свій [псевдонім М.Зубрицького. – Г.Д.] Московільство в ієрархії // Діло. – 1903. – 27 падолиста (10 грудня). – Ч. 268; Його ж. Про сумну подію в Перемиській руській гімназії // Діло. – 1904. – 28 грудня (1905. – 10 січня). – Ч. 290; Його ж. Картина до історії шкільництва в Галичині на початку ХІХ віку // Діло. – 1900. – 21 січня (2 лютого). – Ч. 16.

⁷[Зубрицький М.] З Староміського повіта: (Як менші уряди шанують наш язык. Пригода на пошті в Старім місті) // Діло. – 1892. – 7 (19) травня. – Ч. 103; Його ж. З-під Лютовиськ пишуть нам: Був у Лютовиськах поштар... // Діло. – 1892. – 28 мая (9 червня). – Ч. 119; Його ж. Шануймо свою рідну мову! // Діло. – 1898. – 2 (14) жовтня. – Ч. 219; Його ж. Погляд на наш язиковий і правописний спір // Діло. – 1898. – 5 (17) грудня. – Ч. 272; Його ж. Наші галицькі пошти дуже часто не доставляють адресатам посланки після адреси... // Діло. – 1899. – 28 грудня. – Ч. 289; Його ж. Хитрощі ц[ісарсько-]к[оролівської] крайвої ради шкільної // Діло. – 1899. – 28 грудня. – Ч. 289; Його ж. Картина до історії шкільництва в Галичині на початку ХІХ в. // Діло. – 1900. – 21 січня (2 лютого). – Ч. 16; Його ж. Непошановане руської мови // Діло. – 1900. – 23 марта (5 цвітня). – Ч. 68; Його ж. До історії руського шкільництва 1848 році // Діло. – 1900. – 11 (24) мая. – Ч. 106; Його ж. З Старосамбірського: (Хоробливий об'яв патріотизму) // Діло. – 1901. – 13 (26) марта. – Ч. 58; Його ж. Нагінки на руську мову // Діло. – 1902. – 14 (27) падолиста. –

гався уже в кін. XIX ст. державного статусу для неї, введення в усе громадське життя. Та треба було чекати аж до 28 червня 1996 р., коли цю ідею Верховна Рада внесла до Конституції України. Там її сформульовано таким чином: “Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України”⁸.

М.Зубрицький друкував протести людей і свої власні в українській періодиці, залучаючи таким способом інших до активної боротьби за природне право автохтонної нації послуговуватися в усіх сферах життя і діяльності рідною мовою. Послідовно переконував інтелігенцію, що вона повинна працювати з народом, у тому числі і в цій ділянці, нести людям “світло правди і науки в свійській руській одежі”⁹. Домагався він повної рівноправності української мови в Австро-Угорській імперії¹⁰.

Звертався вчений і до високоосвічених фахівців, намагаючись переконати їх якомога прискорити підготовку досконалого правопису. Висловлював при цьому своє бажання бачити його побу-

Ч. 256; Його ж. З Староміського повіта пишуть нам: На 23 жовтня с. р. покликало ц. к. староство всіх вїтїв і громадських писарїв... // Дїло.- 1903.- 17 (30) жовтня.- Ч. 235; Його ж. Самоволя урядника: (Допис від Старого Самбора) // Дїло.- 1903.- 20 грудня (1904.- 2 січня).- Ч. 286.

⁸Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року.- К., 1996.- С. 3.

⁹[Зубрицький М.] “Жнива великі, а робітників мало!” // Батьківщина.- 1892.- 9 (21) жовтня.- Ч. 41; Його ж. Приятелі громад // Дїло.- 1896.- 9 (21) мая.- Ч. 103.

¹⁰[Зубрицький] М. Кривда руського язика: З Відня // Дїло.- 1888.- 9 (21) листопада.- Ч. 249; Його ж. Переслідуване руського письма: Із Старосамбірського повіта пишуть нам: Ц. к. староство в Старім Самборі заказало сего року громаді Пласке писати по-руськи... // Дїло.- 1905.- 25 мая (7 червня).- Ч. 117; Його ж. Нехтоване руського письма на державних залїзницях // Дїло.- 1906.- 8 (21) лютого.- Ч. 29; Його ж. Виборчі листи не вільно писати по-руськи // Дїло.- 1907.- 14 !марця.- Ч. 48; Його ж. Письмо з Старосамбірщини: (Вїтївські сесїї; нагінка на руську мову) // Дїло.- 1907.- 13 цвітня.- Ч. 74; Його ж. Жандармерія конфїскує руські пашпорти на худобу // Дїло.- 1908.- 20 н. ст. (7 ст. ст.) липня.- Ч. 160; Його ж. Ц. к. староство в Старім Самборі викинуло вже цілком руську азбуку і руську мову зі свого урядовання // Дїло.- 1912.- 14 н. ст. (1 ст. ст.) падолиста.- Ч. 257.

дованим за фонетичним принципом¹¹. Та найбільше, все-таки, сподівався на народну свідомість, невтомно підтримував ті традиційні форми збереження національної ідентичності, які рятували українців від іноземної асиміляції, між ними й уникання слів чи взагалі переходу на мову поневолювачів¹². Неодноразово при таких розмовах цілком слушно звертав увагу, що недоля Українського Народу полягає не лише в проблемах мовного характеру. Зрозуміло, що від цієї думки – один крок до висновку про потребу повної національної незалежності України¹³. І М.Зубрицький зробив його чітко і вчасно.

З цілковитою слушністю священник і вчений постійно турбувався про виховання і навчання дітей та молоді. Українська дитина, – писав він у своїй статті “Наша культурна праця якось пиняво йде”, – “цілком не буде мати хїсна, коли її голову напихати будуть історїями про Кракуса, Ванду, Казимира і Естерну, про Варвару Радзивилівну і т. д. Але нїя дадуть школу, звідки би розходилося правдиве світло, щоби розширився погляд селянина на природу, щоби набрав почуття своєї гідності і перед леда ким не гнувся... Добра школа навчить молодих людей глядати способу до життя в независимім труді і скоро щезне той ідеал добитися платничого аркушика а бодай стати яким невеликим наставником, писарем, дяком і т. д. А без доброї школи ми все останемо варварами”¹⁴.

Знаходив М.Зубрицький час і на пропагування між батьками та педагогами дитячого журналу “Дзвінок”. Зауважував при цьому, що краще передплатити дітям цей часопис, ніж купувати якісь ляльки та інші витребеньки¹⁵. Повідомляв і про видання праць з історії України для масового

¹¹[Зубрицький М.] З Турчанського: (В справі правописній) // Дїло.- 1892.- 19 (31) марта.- Ч. 65.

¹²[Зубрицький М.] З Староміщини: (Дбаймо о чистоту нашої бесїди) // Батьківщина.- 1894.- 1 (13) цвітня.- Ч. 7.

¹³[Зубрицький] М. “Ми не маємо граматики!” // Дїло.- 1896.- 18 (30) вересня, 19 вересня (1 жовтня).- Ч. 210, 211.

¹⁴[Зубрицький М.] Наша культурна праця якось пиняво йде // Дїло.- 1897.- 5 (17), 8 (20), 10 (22) грудня.- Ч. 276-278.

¹⁵[Зубрицький] М. “Дзвінок”: письмо для руської молодежи // Дїло.- 1902.- 6 (19) цвітня.- Ч. 79.

читання¹⁶. Навіть вибір імен для дітей не вважав другорядною справою, а складовою частиною усвідомленого ставлення до українського традиціоналізму і патріотизму¹⁷. Дуже актуальною була його протидія давно практикованій західними експансіоністами колонізації назв місцевостей¹⁸.

З тих часів минуло вже ціле сторіччя, але й тепер доводиться з сумом констатувати, що ні вживання в урядових установах, ні виховання нашої молоді навіть в умовах незалежності ще не набули того національного змісту, якого домагався Михайло Зубрицький.

Маємо кількісно досить великі кадри інтелігенції, але і в її рядах, на жаль, окупаційний московсько-більшовицький режим залишив масу zdeгенерованих безбаченків, для яких Українська національна Ідея і тепер така ж далека і байдужа, як і його ровесникам наприкінці ХІХ ст. Часто з нею ситуація навіть гірша. Загляньмо в середовище наших учених природничо-математичних галузей. Та ж після десятих років незалежності України тільки декотрі з них пишуть і видають свої твори нашою державною мовою. Або як болісно повільно науковці-гуманітарії позбуваються імперсько-тоталітарних російсько-комуністичних стереотипів у філології, історії, літературознавстві, політології, лінгвістиці, політекономії, правознавстві тощо.

Ті ж самі хвороби бачимо й серед духовенства та педагогів. Тому звертання Михайла Зубрицького – бути разом зі своїм народом, вчитися в нього і працювати для нього – залишається актуальним і на початок третього тисячоліття. Українська інтелігенція зобов'язана досконало знати свою Націю та її потреби. Духовенство також. Тоді менше матимемо недоречних, нав'язаних нам чужими силами міжконфесійних та інших непорозумінь між людьми¹⁹, а то й від-

вертої праці на шкоду власному народові. Інтелігентом – ідеалом Михайла Зубрицького – була та особа розумової праці, яка протягом цілого свідомого життя усі Свої сили і знання віддавала боротьбі за кращу долю Української Нації. Його клич “Не служити ані ляхам, ані Москві” був цілком співзвучним і зрозумілим абсолютній більшості і тодішніх, і теперішніх українців²⁰. В іншому випадку, доводить автор на прикладі з видачею російським генералом Кречетниковим Івана Гонти та його друзів полякам на муки і страту, ми залишатимемося іграшкою в руках чужинців²¹.

Найганебнішим видом національного безбаченківства в Галичині, Буковині та Закарпатті було так зване москвофільство. Його учасники жалюгідно силкувалися заперечувати навіть саме існування Української Нації і, зрозуміло, її мови та культури. Михайло Зубрицький протягом усього життя рішуче, послідовно і невтомно вів боротьбу проти цього потворного різновиду яничарства. Подібно до Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Грушевського, Корнила Устияновича, Богдана Лепкого, Василя Сімовича, Степана Смаль-Стоцького, Володимира Гнатюка, Олександра Колесси, Василя Щурата та багатьох інших визначних діячів української науки і культури, де тільки міг, доводив абсурдність москвофільських теоретичних постулатів і практичних дій²².

йде; Х. [криптонім М.Зубрицького.– Г.Д.] Повітова автономія знесена в Старосамбірському повіті: (Допис) // Діло.– 1904.– 14 (27) жовтня.– Ч. 232.

²⁰З[убриць]кий М. Гасителі народного духа // Діло.– 1896.– 4 (16) цвітня.– Ч. 74.

²¹Там само.

²²Зубрицький М. Михайло Максимович і Денис Зубрицький // Зоря.– 1888.– Ч. 6.– С. 107-108; Його ж. Якою дорогою нам іти? // Діло.– 1894.– 28, 29 грудня.– Ч. 288-289; Його ж. Русини супротив поляків і москалів // Батьківщина.– 1895.– 1 (13), 16 (28) липня.– Ч. 13, 14; Його ж. Гасителі народного духа // Діло.– 1896.– 3 (15), 4 (16) цвітня.– Ч. 73-74; Його ж. Де глядати головної причини руського “раболепія”? // Діло.– 1896.– 8 (20) мая.– Ч. 102; Його ж. Тихий, але ревний патріот // Діло.– 1898.– 24, 26 марта (5, 7 цвітня).– Ч. 67-68; Його ж. Геростратова робота // Діло.– 1899.– 4 (16) жовтня.– Ч. 222; Його ж. Письмо з Турецького повіту: Ті люде, що в початках 1880-х років були ще на студіях у Львові... // Діло.– 1900.– 17 лютого (1 марта).– Ч. 38; Його ж.

¹⁶Зубрицький М. Історія України-Руси. Написав Олександр Барвінський. Коштом і заходом тов. “Просвіта” у Львові, 1904 // Діло.– 1904.– 22 падолиста (5 грудня).– Ч. 263.

¹⁷Зубрицький М. Імена, назви і прозвища у селян с. Мшанця Старосамбірського повіта // Записки НТШ.– 1907.– Т. LXXIX.– Кн. V.– С. 142-154.

¹⁸З[убриць]кий М. Польщене назв місцевостей // Діло.– 1912.– 6 н. ст. марта (22 ст. ст. лютого).– Ч. 52.

¹⁹[Зубрицький М.] Наша культурна праця якось пиняво

Цілком природним, у зв'язку з цим, був принципний концептуальний висновок Михайла Зубрицького: "Розвій руського народу, его піднесене не прийде ані від півночі, ані від заходу, але довершиться власними силами русинів"²³. Такі переконання вчений поширював і в своїх публікаціях, і під час індивідуальних та гуртових гутірок з людьми, і у виступах на вічах, навіть у церковних проповідях. Не раз повторював при цьому: "А, однак, ми, Русини-Українці, хочемо жити своїм, непозиченим життям"²⁴.

Сьогодні вже немає потреби довго переконувати українське освічене громадянство в тому, що на таких же засадах базувалася визвольна концепція ОУН Євгена Коновальця, Степана Бандери та УПА. У добре відомій праці "Третя світова війна і визвольна боротьба" Головний Провідник ОУН писав: "Єдиний шлях, на якому можна здобути справжнє визволення й державну суверенність України, – це українська національна революція, власна боротьба Української Нації проти московсько-більшевицького поневолення. Поневолений чужою державою народ може здобути справжнє і тривке визволення тільки власним змаганням, напругою всіх своїх сил у боротьбі на життя і смерть"²⁵.

Аналогічну орієнтацію на власні сили послідовно обґрунтовував Степан Бандера і в своїх працях "Слово до українських націоналістів-революціонерів за кордоном"²⁶, "За правильне розуміння визвольно-революційного процесу"²⁷,

Читальня в руськім семінарі у Львові від осни 1879 р. до 1883 р. // Діло.– 1900.– 30 червня (13 липня), 1 (14), 3 (16), 4 (17) липня.– Ч. 145-148; Його ж. Москвофіли на услугах польщини // Діло.– 1902.– 15 (28) червня.– Ч. 133; Його ж. "Не пора, не пора москалеви й ляхови служити" // Свобода.– 1912.– 19, 26 вересня, 3, 10 і 17 жовтня.– Ч. 38-42.

²³[Зубрицький М.] Письмо з Староміського повіту: Дня 9 с. м. відбулося в Старім місті повітове віче... // Діло.– 1896.– 11 (23) жовтня.– Ч. 230.

²⁴[Зубрицький] М. Шануймо свою рідну мову! // Діло.– 1898.– 2 (14) жовтня.– Ч. 219.

²⁵Бандера С. Третя світова війна і визвольна боротьба // Бандера С. Перспективи української революції.– Видання Організації Українських Націоналістів, 1978.– С. 226-227.

²⁶Бандера С. Слово до українських націоналістів-революціонерів за кордоном // Там само.– С. 82.

²⁷Бандера С. За правильне розуміння визвольно-революційного процесу // Там само.– С. 350-351.

"Перспективи української національно-визвольної революції"²⁸ та інших. Співзвучність обидвох думок очевидна і не потребує додаткових доказів.

Уміло використовував М.Зубрицький приклади національно-визвольних рухів в інших країнах для політичного освідомлення своїх близьких і далеких співвітчизників. Влучно висміював абсурдність "доказів" польських анексіоністів про їхнє "право" на панування на українських землях²⁹. Подібними були його погляди і на демагогічні твердження інших завойовників. Ученого обурювала кожна спроба приниження честі і гідності Української Нації, її видатних діячів³⁰. Мало того, як вдумливий аналітик, він бачив, що така пропаганда шкодить і самим загарбникам. "Сенкевич, – писав М.Зубрицький, – своїм "Ogniem i mieczem" зробив кепську прислугу своїй суспільності, бо зноровив її, показуючи заслугу і лицарські діла предків там, де того всього не було"³¹.

Цілеспрямовано і вдумливо використовував сільський священик різні можливості свого часу для залучення інтелігенції та хліборобів до організованої політичної боротьби за здобуття українцями гідного місця між іншими вільними народами Європи. Важливу нагоду для ідейно-національного загартування і консолідації надавали вибори. Добре знаючи стару практику окупаційних режимів, які максимально зосереджували владу в руках упривілейованих національних меншин, і за їх допомогою експлуатували і тримали в покорі автохтонів, М.Зубрицький разом із провідними діячами Галичини докладали всіх сил для проведення якнайбільшого числа своїх співвітчизників до урядових структур. Певні можливості на нижчих щаблях тодішнє австрійське законодавство надавало. Та цьому рішуче протидіяли поляки, які до 1772 р. у Галичині були пануючою нацією. Нові ж окупанти зробили їх своїм допоміжним знаряддям для гноблення і визиску українців.

За такої ситуації боротьба за кожне місце на-

²⁸Бандера С. Перспективи української національно-визвольної революції // Там само.– С. 507, 525-526.

²⁹[Зубрицький] М. Право греків на Македонію, а поляків на Русь-Україну // Діло.– 1903.– 23 червня (6 липня).– Ч. 139.

³⁰Там само.

³¹Там само.

віль у повітових радах мала виразний національний зміст. Від складу таких інституцій часто залежали не лише національно-політичні рішення повітового керівництва, а й дуже відчутні для місцевих людей ухвали соціально-економічні. Стосувалося це й інших владних структур. Ніколи не забуваючи того, Михайло Зубрицький старався якнайефективніше використати кожні вибори і залишив про це істотний слід у своїх публікаціях, з яких можна укласти чималий тематичний збірник унікальних матеріалів. Досі на них майже не звертали увагу дослідники значною мірою через те, що мало не всі праці друкували анонімно³².

³²[Зубрицький М.] З Староміського повіта: (Що голова – то розум, або нова практика вибору несталих членів парохіяльних комітетів) // Діло.– 1893.– 22 лютого (6 марта).– Ч. 41; Його ж. З Староміського повіта пишуть нам: Дня 28 цвітня с. р. відбувся в Старім Місті доповнюючий вибір одного члена повітової ради з сільських громад... // Діло.– 1893.– 23 цвітня (5 мая).– Ч. 89; Його ж. Письмо з села: (Чому польські політики хочуть заводити округні громади?) // Батьківщина.– 1894.– 1 (13) січня.– Ч. 1; Його ж. З Староміського повіта: (Доповнюючий вибір одного члена до повітової ради і его притока) // Діло.– 1894.– 8 (20) липня.– Ч. 151; Його ж. Вибір посла в Старім Місті: (Письмо з Староміського) // Діло.– 1894.– 28, 29 жовтня (29, 30 падолиста).– Ч. 242-243; Його ж. Ще дещо про вибір посла в Старім Місті: (Письмо з Староміського) // Діло.– 1894.– 4 (16), 5 (17) падолиста.– Ч. 248-249; Його ж. Наш устрій державний та сойм краєвий // Батьківщина.– 1894.– 1 (13), 16 (28) грудня.– Ч. 24-25; Його ж. З руху виборчого: З Староміського пишуть нам: Рух виборчий в найбільшій розгарі... // Діло.– 1895.– 23 серпня (4 вересня).– Ч. 188; Його ж. Як перевелись вибори послів: З Староміського пишуть нам: До 23 вересня був у нас урядовим кандидатом... // Діло.– 1895.– 25 вересня (8 жовтня).– Ч. 215; Його ж. З Турчанського пишуть нам: Позвольте мені докинути дещо до оголошених уже справоздань про славні вибори турецькі... // Діло.– 1895.– 12 (24) жовтня.– Ч. 229; Його ж. З Турчанського: (З життя-буття народу сільського) // Діло.– 1895.– 13 (25) падолиста.– Ч. 254; Його ж. Про доповнюючий вибір до ради повітової в Староміськім повіті пишуть нам // Діло.– 1895.– 22 падолиста (4 грудня). Ч. 261; Його ж. “Strawpe” жандармам за вибори... // Діло.– 1896.– 13 (25) марта.– Ч. 58; Його ж. З Староміського пишуть нам: Вибори до ради повітової з курії сільської... // Діло.– 1896.– 12 (24) жовтня.– Ч. 231; Його ж. Від Вп. о. Михайла Зубрицького з Староміського одержуємо отсе письмо // Діло.– 1896.– 1 (13) падолиста.– Ч. 247; Його ж. Народне віче в Мшанці // Діло.– 1897.– 8 (20), 9 (21) січня.– Ч. 5-6; Його ж. Про збір в Самборі з дня

Недостатня поінформованість та індеферентність частини виборців призводила до того, що більшість місць в урядових структурах опинялася в руках агресивних кіл національних меншин, переважно поляків³³. І таку ситуацію австрійські займанці створювали свідомо для полегшення свого панування³⁴.

4 лютого... // Діло.– 1897.– 27 січня (8 лютого).– Ч. 21; Його ж. З Турецького пишуть нам: [від слів] Правибори в Михнівці і Лип'ю... // Діло.– 1897.– 22 лютого (6 марта).– Ч. 43; Його ж. З Турецького пишуть нам: Дня 7 с. м. рано явився в Михнівці жандарм... // Діло.– 1897.– 28 лютого (12 марта).– Ч. 48; Його ж. З Турецького пишуть нам: Почавши від правиборів... // Діло.– 1897.– 5 (17) марта.– Ч. 52; Його ж. Письмо з Турецького повіта: Ц. к. староста турецький приготується до нових виборів // Діло.– 1897.– 15 (27) мая.– Ч. 109; Його ж. Новий повиборчий процес // Діло.– 1897.– 10 (22) липня.– Ч. 154; Його ж. Письмо з Турецького повіта: Карна розправа против сімох селян з Михнівця... // Діло.– 1897.– 16 (28) серпня.– Ч. 184; Його ж. За правибори в Михнівці // Діло.– 1897.– 18 (30) серпня.– Ч. 185; Його ж. Письмо з Турецького повіта: Турецький повіт славний на цілу Галичину... // Діло.– 1898.– 22, 23 цвітня (4, 5 липня).– Ч. 88-89; Його ж. Письмо з Сянницького: В нашій окрузі два сторонництва польські... // Діло.– 1898.– 30 мая (11 червня).– Ч. 118; Його ж. Письма з краю. З Турчанського пишуть нам // Діло.– 1898.– 21 жовтня (2 падолиста).– Ч. 235; Його ж. Письма з краю. З Турчанського пишуть нам: Засуджені за торічні вибори селяни з Михнівця... // Діло.– 1898.– 22 жовтня (3 падолиста).– Ч. 236; Його ж. Письмо з краю: З-під Лютовиськ. Дня 27 вересня с. р. мав відбутися (і відбувся) доповнюючий вибір члена повітової ради... // Діло.– Додаток до чч. 264 і 265.– 1899.– 25 падолиста (7 грудня); Його ж. Старосамбірський ц. к. староста Річчі против передвиборчих зборів // Діло.– 1900.– 17 (30) падолиста.– Ч. 260; Його ж. З Старого Самбора пишуть нам: При виборах в V курії... // Діло.– 1900.– 2 (15) грудня.– Ч. 272; Його ж. Шляхтич мститися на руській селянині за вибори: (Допись) // Діло.– 1904.– 29 вересня (12 жовтня).– Ч. 219; Начиний свідок [псевдонім М.Зубрицького. – Г.Д.] Виборчі розбої: Zieliński zb'łaźnił się // Діло.– 1907.– 27 мая.– Ч. 107; Його ж. З округа 51 (Сянник-Риманів); з 54 округа (Дрогобич-Балигород і т. д.) // Діло.– 1911.– 1 н. ст. липня (18 ст. ст. червня) // Ч. 144; Його ж. Виборчі надужиття. Старосамбірщина // Діло.– 1913.– 18 н. ст. червня (5 ст. ст.).– Ч. 133; Його ж. По виборах. Старий Самбір // Діло.– 1913.– 4 н. ст. (21 ст. ст.) червня.– Ч. 147.

³³[Зубрицький М.] Письмо з Турецького повіта: // “Діло” (в ч. 29) подало зміст відозви... // Діло.– 1898.– 16 (28) лютого.– Ч. 36.

³⁴[Зубрицький М.] Письмо з села: (Чому польські поміщики хочуть заводити округні громади?) // Батьківщина.–

Вчений і громадський діяч не лише сам глибоко розумів також значення організованих форм діяльності селян над піднесенням загальноосвітніх та економічних знань, оволодіння принаймні найпростішими методами спільного опору завоєвникам тощо. Отець Михайло використовував свій авторитет і знання для створення в бойківських селах читальні "Просвіти". Саме за його безпосередньою участю були засновані і діяли такі осередки культури в Мшанці³⁵, Грозьові³⁶, Михнівці³⁷, Лаврові³⁸, Лімні³⁹, Головецькому⁴⁰, Лип'ю⁴¹. Підтримував він і товариство "Сільський Господар", захищав його членів від різних дискримінацій тощо⁴².

Істотно зменшувала економічний визиск селянства корчмарями, спекулянтами і лихварями організація української кооперативної торгівлі. М.Зубрицький пропагував цю форму праці в селах⁴³ і допомагав відкривати відповідні крамниці,

1894.- 1 (13) січня.- Ч. 1.

³⁵[Зубрицький М.] Рух в руських товариствах: Дня 28 лютого 1892 [р.] отворено читальню "Просвіти" в Мшанці... // Діло.- 1892.- 20 лютого (3 марта).- Ч. 41; Його ж. Виділ читальні "Просвіти" в Мшанці // Діло.- 1892.- 21 цвітня (3 мая).- Ч. 89; Його ж. Читальню "Просвіти" в Мшанці... // Читальня.- 1894.- 9 (21) липня.- Ч. 13.

³⁶[Зубрицький М.] З Староміського повіта пишуть нам: Дня 2 цвітня с. р. отворено читальню "Просвіти" в Грозьові... // Діло.- 1893.- 27 марта (8 цвітня).- Ч. 68.

³⁷[Зубрицький М.] З-під Лютовиськ пишуть нам: Дня 11 цвітня с. р. відкрито в Михнівці Турецького повіта читальню "Просвіти"... // Діло.- 1893.- 6 (18) цвітня.- Ч. 74.

³⁸[Зубрицький М.] З Староміського: (Селянський театр в читальні в Лаврові) // Діло.- 1894.- 9 (21) липня.- Ч. 152.

³⁹[Зубрицький М.] З-під Турки пишуть нам: Дня 26 липня с. р. відбулося отворення читальні "Просвіти" в Лімні... // Діло.- 1901.- 20 липня (2 серпня).- Ч. 162.

⁴⁰[Зубрицький М.] Від Старого Самбора: (Розв'язане читальні "Просвіти" в Головецьку) // Діло.- 1902.- 1 (14) марта.- Ч. 49.

⁴¹[Зубрицький М.] З-під Лютовиськ: (Меліоратії в Михнівці. Читальня "Просвіти" в Лип'ю... // Діло.- 1902.- 8 (21) мая.- Ч. 102.

⁴²[Зубрицький М.] Старостинська самоволя // Діло.- 1912.- 10 н. ст. грудня (27 ст. ст. падолиста).- Ч. 277.

⁴³Зубрицький М. Сільські крамниці // Батьківщина.- 1892.- 30 жовтня (11 листопада).- Ч. 44; Його ж. З-під Лютовиськ: (Сільські крамниці) // Діло.- 1893.- 12 (24) лютого.- Ч. 33; Його ж. З Підгір'я: (Кілька слів про

де хлібороб міг придбати найнеобхідніше за нормальну ціну. Цьому питанню о. Михайло присвятив і ряд своїх повідомлень у пресі⁴⁴.

Всіма способами М.Зубрицький боровся за тверезість, розкривав шкідливість пияцтва й алкоголізму, популяризував організовану протидію пропінаторам⁴⁵.

Спілкуючись щодня із селянами, до того не принагідно і поверхнево, а як дослідник, Михайло Зубрицький краще за багатьох політиків і чиновників бачив результати австрійського окупаційного режиму, досконало знав безліч способів і форм приховуваних і відвертих порушень тих не особливо широких прав, які обіцяв у своєму законодавстві цісарський уряд. Окрім того, до нього, як високо освіченого і шанованого бойківськими хліборобами пароха, громадсько-культурного і політичного діяча, день у день зверталися найбільш покритивжені, шукаючи захисту, поради та підтримки. Отже, ця людина постійно відчувала пульс життя колоніально поневоленого і визискуваного українського населення.

нашу торгівлю на селі) // Діло.- 1894.- 8 (20) марта.- Ч. 54; Його ж. З Староміського: (Деяко про торгівлю шапок і хусток) // Батьківщина.- 1895.- 16 (28) січня.- Ч. 1 і 1/2 2; Його ж. Повідомлене для крамниць при читальнях "Просвіти" // Діло.- 1895.- 1 (13) мая.- Ч. 95; Його ж. Перед кількома літами пішов оклик на Галицькій Русі: Закладати сільські крамниці // Тяничкевич Д. Яку раду радило віче господарського товариства "Просвіта" на дни 12 падолиста 1895 року в Перемишлі.- Львів, 1896.- С. 15-20; Його ж. Торговля ялівцем // Діло.- 1909.- 23 н. ст. (10 ст. ст.) жовтня.- Ч. 234.

⁴⁴[Зубрицький М.] З-під Лютовиськ пишуть нам: Гаврило Скубиш, молодий газда в Лип'ю, отворює в своїй хаті сільську крамницю... // Діло.- 1894.- 15 (27) жовтня.- Ч. 232; Його ж. З Турецького пишуть нам: В селі Лип'ю має Гаврило Скубиш крамницю... // Діло.- 1896.- 26 лютого (9 марта).- Ч. 44; Його ж. Неоправданий фіскалізм // Діло.- 1912.- 4 н. ст. червня (22 ст. ст. мая).- Ч. 123.

⁴⁵Зубрицький М. Проповідник тверезости // Читальня.- 1894.- 9 (21) мая.- Ч. 9; Його ж. З Староміського пишуть нам: Як не раз чоловікови не поведеться, покаже ось яка приключка... // Діло.- 1898.- 23 марта (4 цвітня).- Ч. 66; Звісний [псевдонім М.Зубрицького. - Г.Д.]. Проворність пропінатора: (Допись з Турецького повіту) // Діло.- Додаток до ч. 39 і 40.- 1904.- 20 лютого (4 марта); Його ж. Братства тверезости, а жиди шпекулянти // Діло.- 1906.- 2 (15) серпня.- Ч. 161.

Великою мірою політичне безправ'я і господарську експлуатацію посилювало свавілля багатотисячної армії і чиновників, що переважно рекрутувалися із шовіністично настроєних поляків та євреїв. Навіть на невисоку державну посаду українцеві потрапити було важко. Хабарництво набувало дедалі більшого поширення. На кожному кроці можна було натрапити на обурливі факти сваволі. Тенденційно вирішувалися справи в судах...

Вихований на християнських засадах чесності та справедливості і постійно маючи перед собою яскраві приклади високого національного патріотизму Тараса Шевченка та добре знайомого особисто ще з дитячих років Івана Франка, М.Зубрицький систематично виступав у пресі та на різних зібраннях з критикою урядової політики в центрі та практики її проведення на місцях. Більше половини його друкованої спадщини присвячено розкриттю того реального стану, в якому знаходилися українці Карпат. Часто показував він і не кращі, а іноді навіть гірші умови життя наших співвітчизників в інших регіонах, у тому числі і під російською окупацією, що відзначалася особливим деспотизмом.

Назвати навіть у формі переліку абсолютно всі виступи М.Зубрицького на згадану тематику в пресі в одній статті неможливо. Для орієнтації читача все-таки вважаю доцільним зробити це якнайповніше. Зокрема, його обурювала практика упривілейованого ставлення до окремих народів в імперії Габсбургів, визиск промислово розвиненими частинами Австрії галицького селянства, обмеження національно-освідомлюючої праці українців, дискримінація вчителів-автохтонів, хижацьке вирубування лісів, уседозволеність землевласників і чиновників, податкові махінації, невідповідність національного складу населення і його представництва в повітових радах, поліційне стеження за інтелігенцією, незаконні здирства, важка рекрутчина, наявність вимушеного жебрацтва тощо⁴⁶.

⁴⁶З[убрицький] М. Угода з Угорщиною // Свобода.- 1898.- 23 цвітня (5 мая), 7 (19) мая.- Ч. 17, 19; Його ж. Не рівна міра // Діло.- 1899.- 24 жовтня (6 листопада).- Ч. 240; Його ж. З Туреччини пишуть нам: Галицькі обшарники та їхні прихвостні і посіпаки продумують, як би могли ще легким способом на світі зажити та мужика не-

Не будучи ні антисемітом, ні полонофобом, М.Зубрицький схвально відгукувався про тих представників інших націй, які визнавали право українців на нормальні умови життя та власну державність. Водночас рішуче осуджував шовіністично-асиміляційні, експансіоністські

волити... // Діло.- 1900.- 1 (14) червня.- Ч. 122; Його ж. З Старосамбірського повіта пишуть нам: Ц. к. староство в Старім Самборі держиться від довшого часу дуже вороже против освідомлення руського народа... // Діло.- 1900.- 23 червня (6 липня).- Ч. 141; Його ж. З Старосамбірського: (Доповняючий вибір одного члена до ради повітової. Шкільництво в повіті. Німецька переписка в справі реклямацій. Сесія війтів. Вибори до ради державної. Зміна маршалка повітового) // Діло.- 1900.- 27 вересня (10 жовтня).- Ч. 218; Його ж. Письма з краю: З Старосамбірського повіта пишуть нам: Ц. к. староста Річчі в Старім Самборі завізвав всіх війтів... // Діло.- 1900.- 7 (20) жовтня.- Ч. 227; Його ж. Панська самоволя // Діло.- 1900.- 19 жовтня (1 листопада).- Ч. 237; Його ж. З Старосамбірського пишуть нам: Газда з Вицьова Антін Цебряк одержав з ц. к. староства в Старім Самборі платничий наказ... // Діло.- 1900.- 20 жовтня (2 листопада).- Ч. 238; Його ж. З Турчанського: (Безконечний фіскалізм) // Діло.- 1900.- 20 листопада (3 грудня).- Ч. 262; Його ж. Самоволя ц. к. старости // Діло.- 1900.- 12 (25) грудня.- Ч. 278; Його ж. Письмо з Турецького повіта: "Діло" (в ч. 29) подало зміст відозви... // Діло.- 1898.- 16 (28) лютого.- Ч. 36; Його ж. З Старосамбірського пишуть нам: В нашім повіті незвичайна новина... // Діло.- 1899.- 28 січня (9 лютого).- Ч. 22; Його ж. Бюрократична анархія // Діло.- 1899.- 10 (22) марта.- Ч. 55; Його ж. Письма з краю: З Староміського повіту. Передними роками побирали податки... // Діло.- 1899.- 1 (13) листопада.- Ч. 245; Його ж. З Староміського повіта пишуть нам: Ц. к. староство в Старім Самборі держиться від довшого часу дуже вороже против освідомлення руського народа... // Діло.- 1900.- 23 червня (6 липня).- Ч. 141; Його ж. Причинки до історії рекрутчини в Галичині при кінці XVIII і до половини XIX ст. // Записки НТШ.- 1901.- Т. XLII.- Кн. IV.- С. 1-18; Його ж. З галицької конскрипції: В Команчи Сяноцького повіту... // Діло.- 1901.- 22 лютого (7 марта).- Ч. 42; Його ж. В історії нераз дещо повторюється: (Письмо з кругів духовенства) // Діло.- 1902.- 29 мая (11 червня), 30 мая (12 червня).- Ч. 119-120; Його ж. Из Старосамбірщини: (Продаж громадського ліса. Клопіт з властями. Визиск з усіх сторін та зі сторони о. Марчака) // Діло.- 1902.- 16 (29) листопада.- Ч. 258; Його ж. Добродійства польської шляхти для руської церкви і руського духовенства // Діло.- 1902.- 10 (23), 11 (24) грудня.- Ч. 275, 276; Його ж. Давна польська шляхта в публичнім життю Галичини // Діло.- 1902.- 24 грудня (1903.- 6 січня).- Ч. 287; Його

і грабіжницькі дії агресивних кіл поляків, росіян, євреїв, що старалися не менше за самих австрійців верховодити й збагачуватись у поневоленому чужинцями краї⁴⁷. Ще гостріше вчений картав етнічно своїх безбатченків, які вислуговувались

перед завойовниками⁴⁸. "Хто не шанує вашої рідної мови, вашої минувшини, се ваш ворог, се суха галузь на зеленім дереві"⁴⁹.

Далеко не байдужим був М.Зубрицький і до організаційно-політичного, власне партійного життя українців Галичини. Уважно придивлявся до роботи Радикальної партії, але її орієнтація

ж. Повітова автономічна власть кпить з автономії // Діло.- 1902.- 30 грудня (1903.- 13 січня).- Ч. 289; Його ж. Жебраки колись і тепер // Свобода.- 1900.- 16 (29) марта.- Ч. 10-11; Його ж. Письмо з Турки коло Хирова // Діло.- 1902.- 8 (21) січня.- Ч. 6; Його ж. Жандармерія конфіскує руські пашпорти на худобу // Діло.- 1908.- 20 н. ст. (7 ст. ст.) липня.- Ч. 160; Його ж. Маєтковий стан селян у Мшанци Старосамбірського повіту в 1910 р. // Студії з поля суспільних наук і статистики.- Львів, 1912.- С. 1-6 + таблиця; Його ж. Безправна екзекуція за податки // Діло.- 1912.- 25 н. ст. (12 ст. ст.) жовтня.- Ч. 241; Його ж. З галицьких образків // Діло.- 1918.- 23 червня.- Ч. 140.

⁴⁷[Зубрицький М.]. З Турчанського повіта: (Жидівське обманство) // Діло.- 1891.- 31 грудня (1892.- 12 січня).- Ч. 291; Його ж. З Староміського повіта: (Чудотворний рабін з Риманова. Жидівський протест против можливої зміни теперішньої продажі солі) // Діло.- 1892.- 18 (30) січня.- Ч. 14; Його ж. З-під Устрік: (Жидівська самоволя) // Діло.- 1892.- 1 (13) цвітня.- Ч. 75; Його ж. З Староміського повіта: (Окружник намісництва против жидівського обманства...) // Діло.- 1892.- 29 цвітня (11 мая).- Ч. 96; Його ж. Богомольні походи на Кальварію коло Доброміля // Батьківщина.- 1892.- 24 липня (5 серпня).- Ч. 30; Його ж. З села: (Як жиди на хлопській кишени сваряться?) // Діло.- 1893.- 5 (17) червня.- Ч. 124; Його ж. Також анонс // Діло.- 1893.- 24 серпня (5 вересня).- Ч. 189; Його ж. Вісти з краю: (Колісь мудрий Іван провадив дурних жидів, а тепер провадять мудрі жиди дурного Івана) // Батьківщина.- 1893.- 1 (13) грудня.- Ч. 23; Його ж. З Староміського: (Куди діваються нераз гроші наших людей) // Діло.- 1894.- 10 (22) лютого.- Ч. 32; Його ж. З Підгір'я: (Кілька слів про нашу торгівлю на селі) // Діло.- 1894.- 8 (20) марта.- Ч. 54; Його ж. Коти на службі у жидів... // Батьківщина.- 1894.- 16 (28) цвітня.- Ч. 8; Його ж. З Староміського: (До чого доводить приязнь з жидами) // Батьківщина.- 1894.- 1 (13), 16 (28) липня.- Ч. 13-14; Його ж. Жнива для жидів // Діло.- 1894.- 29 грудня (1895.- 10 січня).- Ч. 289; Його ж. З Староміського пишуть нам: Від кількох літ скуповують староміські жиди від селян в горах яловець і висилають вагонами в світ... // Діло.- 1895.- 25 лютого (9 марта).- Ч. 45; Його ж. З-під Устрік пишуть нам: Як то деколи трудно виграти селянинови справу... // Діло.- 1895.- 21 цвітня (3 мая).- Ч. 87; Його ж. З Староміського: (Богатир жид Фішель Аберум...) // Діло.- 1895.- 23 падолиста (5 грудня).-

Ч. 262; Його ж. З Староміського повіту пишуть нам: Минулого року була в "Ділі" звістка про смерть староміського богатира лихваря Фішеля Абердама... // Діло.- 1896.- 16 (28) лютого.- Ч. 36; Його ж. З Староміського пишуть нам: Жид Мендель Брік мав в Либухові селянську реальність... // Діло.- 1896.- 24 лютого (7 марта).- Ч. 43; Його ж. З Турецького повіту пишуть нам: В селі Лип'ю має Гаврило Скубиш крамницю... // Діло.- 1896.- 26 лютого (9 марта).- Ч. 44; Його ж. Як жид обкрадає державний скарб... // Діло.- 1897.- 21 жовтня (2 листопада).- Ч. 239; Його ж. Голос перестороги поляка, поданий своїм землякам // Діло.- 1898.- 7 (19), 9 (21), 11 (23) лютого.- Ч. 29-32; Його ж. Письмо з Турецького повіта: Турецький повіт славний на цілу Галичину... // Діло.- 1898.- 22, 23 цвітня (4, 5 мая).- Ч. 88-89; Його ж. Письмо з Сяніцького: В нашім окрузі два сторонництва польські людові розвинули широку акцію передвиборчу... // Діло.- 1898.- 30 мая (11 червня).- Ч. 118; Його ж. Письмо з-під Лютовиськ: (Протижидівські розрухи або жидівська бута) // Діло.- 1898.- 3 (15) липня.- Ч. 145; Його ж. Між жидовою все цвилло шахрайство! // Діло.- 1900.- 19 (31) січня.- Ч. 14; Його ж. Панська самоволя // Діло.- 1900.- 19 жовтня (1 падолиста).- Ч. 237; Його ж. З Турчанського: (Безконечний фіскалізм) // Діло.- 1900.- 20 падолиста (3 грудня).- Ч. 262; Його ж. Самоволя ц. к. старости // Діло.- 1900.- 12 (25) грудня.- Ч. 278; Його ж. Жидівська напасть // Діло.- 1900.- 13 (26) грудня.- Ч. 279; Його ж. В історії нераз дещо повторюється: (Письмо з кругів духовенства) // Діло.- 1902.- 29, 30 мая (11, 12 червня).- Ч. 119, 120; Його ж. Давна польська шляхетчина в публічнім життю Галичини // Діло.- 1902.- 24 грудня (1903.- 6 січня).- Ч. 287; Озірний [псевдонім М.Зубрицького.- Г.Д.] З Старосамбірщини: (Месть за запропашчене заufanie. Інспекторське prawem i lewem. Вшехпольська деморалізація) // Діло.- 1909.- 9 н. ст. серпня (27 ст. ст. липня).- Ч. 173; Його ж. З Старосамбірщини: (Шкоди від посухи. Польська школа в руськім селі) // Діло.- 1909.- 27 н. ст. (14 ст. ст.) жовтня.- Ч. 237.

⁴⁸[Зубрицький М.] Москвофіли на услугах польщини // Діло.- 1902.- 15 (28) червня.- Ч. 133; Його ж. Із Старосамбірщини: (Продаж громадського ліса. Визиск з усіх сторін та зі сторони о. Марчака) // Діло.- 1902.- 16 (29) падолиста.- Ч. 258; Його ж. Таки bardzo rozgadny // Діло.- 1909.- 23 н. ст. (10 ст. ст.) жовтня.- Ч. 234; Його ж. Зі Старого Самбора: (Резиґнація повіт[ового] маршалка) // Діло.- 1909.- 13 н. ст. грудня (30 ст. ст. падолиста).- Ч. 275.

⁴⁹[Зубрицький М. Нарід і його провідник // Свобода.-

на марксизм була для нього неприйнятною. Ще рішучіше, а краще сказати цілком категорично, як уже згадано, відкидав і осуджував ренегатство москвофілів.

Себе ж із повною впевненістю вважав народовцем, а в березні 1901 р. ще точніше окреслив цей термін і з того часу відкрито заявляв, що він і його однодумці є націоналами⁵⁰. Коли ж врахувати весь зміст і політичну спрямованість діяльності М.Зубрицького, то вживані ним лексичні категорії цілком співпадають із поняттям українського націоналізму, що ввійшли масово в побут дещо пізніше.

Цей справжній душпастир жваво відгукувався на всі важливі події свого часу. Розгортається в Галичин вічевий рух, і М.Зубрицький разом зі своїми прихильниками та однодумцями докладають усіх сил, щоби він належним чином проходив і в Західній Бойківщині. Але робити це було нелегко: місцева проавстрійська і польська бюрократія як вогню боялася масового українського громадсько-політичного руху. На проведення віч не давали дозволів, а коли вже змушені були погодитись, то прискіпливо шукали хоча б найменшої казуїстичної зачіпки, щоби їх заборонити⁵¹.

Знаюче і кваліфіковано вчений вів мову про становище в минулому і в його часи українського духовенства. Справді невтомно і найрізноманітнішими способами старався формувати в своїх колег-священиків почуття обов'язку і належного розуміння потреби їхньої повсякденної праці з людьми, виховання в кожного співвітчизника, в тому числі і в дітей шкільного віку, не тільки усвідомлення національної спільності, але й осо-

1913.- 13 лютого.- Ч. 7.

⁵⁰Зубрицький М. Кілька слів з нагоди статті "Діла" п. з. "Лицеміри" // Діло.- 1901.- 17 (30) марта.- Ч. 62.

⁵¹[Зубрицький М.]. Письмо з Староміського: Ц. к. староство в Старім місті заборонило, як відомо, народне віче... // Діло.- 1896.- 15 (27) марта.- Ч. 60; Його ж. Письмо з Староміського повіту: Дня 9 с. м. відбулося в Старім місті повітове віче... // Діло.- 1896.- 11 (23) жовтня.- Ч. 230; Його ж. Народне віче в Мшанци // Діло.- 1897.- 8 (20), 9 (21) січня.- Ч. 5, 6; Його ж. Про збір в Самборі з дня 4 лютого пише нам другий наш дописуватель // Діло.- 1897.- 27 січня (8 лютого).- Ч. 21; Його ж. Письмо з Староміського: Народне віче скликане до старого міста на 22-го с. м. знов заборонило місцеве ц. к. староство // Діло.- 1898.- 18 лютого (2 марта).- Ч. 38.

бистої відповідальності за долю всіх українців. Цю проблему не випускав із поля зору практично протягом усього свого зрілого життя і залишив чимало вагомих дотичних наукових і публіцистичних праць⁵². Вони засвідчують істотний вклад М.Зубрицького у перетворення Української Греко-Католицької Церкви в потужний духовний бастион Нації і незламного борця за відновлення її соборності та незалежності.

Цілими сторіччями серйозну загрозу Українській Нації становила експансіоністсько-асиміляційна діяльність Польської Римо-Католицької та Російської Православної Церков. Боротьба проти цього різновиду агресії чужинецьких сил була вагомою частиною державницько-політичної діяльності М.Зубрицького. Без перебільшення мо-

⁵²[Зубрицький М.]. Право презенті священників // Батьківщина. - 1895.- 16 (28) червня.- Ч. 11 і 12; Його ж. Парохія Лопушниця в Добромільському повіті // Діло.- 1895.- 14 (26) жовтня.- Ч. 231; Його ж. "Приятелі громад" // Діло.- 1896.- 9 (21) мая.- Ч. 103; Його ж. Деякі замітки над нарадами радикалів на з'їзді у Львові: (Письмо з села) // Діло.- 1897.- 13 (25) жовтня.- Ч. 232; Його ж. Продажа "попівства" в с. Скопові 1592 р. // Записки НТШ.- 1898.- Т. XXV.- Кн. 5.- С. 1-2; Його ж. Письмо з Турецького повіту: Ті люде, що в початках 1880-х років були ще на студіях у Львові... // Діло.- 1900.- 17 лютого (1 марта).- Ч. 38; Його ж. З Турчанського: (Безконечний фіскалізм) // Діло.- 1900.- 20 падолиста (3 грудня).- Ч. 262; Його ж. З Старосамбірського пишуть нам: Прикрі відносини панують в селі Лаврові межі лаврівськими монахами а селянами... // Діло.- 1901.- 22 лютого (7 марта).- Ч. 42; Його ж. Знадобы для характеристики життя світського сільського гр[еко]-кат[олицького] духовенства в Галицькій Русі в XVIII в. // Матеріали до культурної історії Галицької Русі XVIII і XIX віку, зібрані Мих.Зубрицьким, Юр.Кмітом, Ів.-Е.Левіцьким і Ів.Франком.- Львів, 1902.- С. 17-46; Його ж. Письмо з Турки коло Хирова // Діло.- 1902.- 8 (21) січня.- Ч. 6; Його ж. Кілька документів до історії сільського духовенства в Галичині XVII-XVIII в. // Записки НТШ.- 1903.- Т. LI.- Кн. I.- С. 2-12; Його ж. Про упорядковане жертв на будову церков // Діло.- 1903.- 31 жовтня (13 падолиста).- Ч. 247; Його ж. Галицькі священники в Холмщині // Записки НТШ. - 1908.- Т. LXXXIV.- Кн. IV.- С. 173-183; Його ж. Причинки до історії руського духовенства в Галичині від 1820-1853 рр. // Записки НТШ.- 1909.- Т. LXXXVIII. - Кн. II.- С. 118-150; Його ж. Деканальні й парохіяльні бібліотеки Перемиської єпархії // Записки НТШ.- 1909.- Т. XC.- Кн. IV.- С. 119-136; Його ж. Канонічний огляд парохії Ріпник в Короснянським деканаті в Галичині в 1780 р. // Записки НТШ.- 1912.- Т. CVII.- Кн. I.- С. 119-128.

жна стверджувати, що жодне Богослуження, яке звершував о. Михайло, не обминало в тій чи іншій мірі такої справи, як виховання в людей духовного імунітету для протидії колоніалізму, замаскованому в релігійно-конфесійну вуаль. Певний слід тієї праці залишився і в його друкованій спадщині⁵³.

Принесену завойовниками і насильно нав'язану українському селянству панщину вчений фактично розумів як один із різновидів колоніального гноблення, вишукував і друкував документальні матеріали про це, використовуючи їх для піднесення національної свідомості українців⁵⁴.

Національно-державницькі потреби лежали в основі трактування М.Зубрицьким також причин, суті і наслідків еміграції хліборобів Галичини, зокрема верховинців Карпат, у інші регіони України і до Америки. До того змушувало їх іноземне поневолення, яке довело населення до важких злиднів. Учений ніколи не вважав еміграцію раціональним вирішенням проблеми⁵⁵. Нормальні

⁵³[Зубрицький М.] З повіту Турецького (починаючи зі слів): Від іншого дописувателя одержуємо знов отсе письмо: Перед кількома літами побудували в Лімні костел, а при нім кляштор... // Діло.- 1895.- 9 (21) падолиста.- Ч. 251; Його ж. З Турчанського: (Будова костела в Турці і каплиць в Турчанським повіті. Чутка о заг[альних] зборах "Народної ради" в Турці) // Діло.- 1900.- 31 марта. (13 цвітня).- Ч. 74; Його ж. Перехід руської громади на латинський обряд: (Допис з Старосамбірщини) // Діло.- 1907.- 13 марця н. ст.- Ч. 47; Його ж. Із Старосамбірщини: (Ц. к. староста будує каплицю, а руський парох йому помагає) // Діло.- 1913.- 19 н. ст. (6 ст. ст.) марта.- Ч. 61.

⁵⁴Зубрицький М. Помічні дні: Причинки до історії панщини в Галичині в XIX ст. // Записки НТШ.- 1904.- Т. LVIII.- Кн. 11.- С. 1-4; Звісний [псевдонім М.Зубрицького. - Г.Д.] Проворність пропінатора: (Допис з Турецького повіту) // Діло.- Додаток до чч. 39 і 40.- 1904.- 20 лютого (4 марта); Його ж. Жалоби громади Мшанця з XVIII ст. // Діло.- 1888.- 10 (22) лютого.- Ч. 31; Його ж. Панщина в селі Мшанці в XVIII в. // Жите і Слово.- 1894.- Кн. I.- С. 70-74; Його ж. До історії галицько-руського селянства: Про панщину в селі коло Старого міста // Жите і Слово.- 1894.- Кн. V.- С. 271-273; Його ж. Тісні роки: Причинки до історії Галичини 1846-1861 рр. // Записки НТШ.- Т. XXVI.- 1898.- Кн. VI.- С. 1-16; Його ж. Кого поступ часу поминає? // Діло.- 1900.- 7 (20) марта.- Ч. 54.

⁵⁵Зубрицький М. Про еміграцію пишуть в нас часто // Діло.- 1901.- 13 (26) цвітня.- Ч. 82; Його ж. Наша еміграція // Діло.- 1902.- 14 (27) лютого.- Ч. 36; Його

умови духового і матеріального життя, за твердим переконанням дослідника, можуть бути створені тільки в незалежній державі. І саме на своїх автонних землях треба налагоджувати прогресивне хліборобство і тваринництво, розвивати промисли і ремесла, сучасну індустрію, а не віддавати знання, талант, сили і працю хтосна-де і кому.

Як тільки міг і умів М.Зубрицький старався сприяти українським селянам запроваджувати прогресивні способи господарювання, ефективно викорисовувати різні додаткові види занять промислами, збиральництвом і торгівлею, остерігав співвітчизників від підступів з боку шукачів легких і нечесних доходів тощо⁵⁶.

Багатогранний комплекс питань охопив учений своїми історико-археографічними працями "Село Кіндратів (Турецького пов.)"⁵⁷ та "Село Мша-

ж. З-під Лютовиськ: (Меліорація в Михнівці. Читальня "Просвіти" в Лип'ю. Еміграція. Тяжкий рік) // Діло.- 1902.- 8 (21) мая.- Ч. 102; Його ж. Еміграція селян з Мшанця до Північної Америки: (Допись з Старосамбірщини) // Діло.- 1906.- 7 (20), 8 (21) червня.- Ч. 116, 117; Його ж. Це о хлопським гаразді // Свобода.- 1897.- 27 марта (8 цвітня).- Ч. 13; Його ж. Весілле у наших емігрантів в Америці // Діло.- 1913.- 20 н. ст. (6 ст. ст.) серпня.- Ч. 184.

⁵⁶З[убриць]кий М. Торговля ялівцем // Читальня.- 1894.- 24 лютого (6 марта).- Ч. 4; Його ж. Торговля ялівцем: (Допись) // Діло.- 1904.- 10 (23) падолиста.- Ч. 253; Його ж. Годівля, купно і продаж овець у Мшанці Старосамбірського повіту // Матеріали до українсько-руської етнології.- Львів, 1905.- Т. VI.- С. 1-40; Його ж. Пропінаційні митниці в галицьких містах // Діло.- 1905.- 16 (29) марця.- Ч. 61; Його ж. Годівля і продаж овець в наших горах // Діло.- 1905.- 27 мая (9 червня).- Ч. 118; Його ж. Пачкарство бакуну (тютюну) в горах у Галичині в XIX ст. // Науковий збірник, присвячений професорови Михайлови Грушевському учениками й прихильниками з нагоди Його десятилітньої наукової праці в Галичині (1894-1904).- Львів: Видання Комітету, 1906.- С. 409-432; Його ж. Із Староміського: (Наука не пішла в ліс) // Діло.- 1901.- 20 липня (2 серпня).- Ч. 162; Його ж. Оповідка: Громада Мшанець Старосамбірського повіта... // Діло.- 1901.- 9 (22) падолиста.- Ч. 252; Його ж. З-під Лютовиськ: Меліорації в Михнівці... // Діло.- 1902.- 8 (21) мая.- Ч. 102; Його ж. Виховуймо добрі газдині // Свобода.- 1913.- 10 цвітня.- Ч. 15; Його ж. Про комасацію парохіяльних і селянських ґрунтів // Діло.- 1894.- 6 (18) липня.- Ч. 149.

⁵⁷Зубрицький М. Село Кіндратів (Турецького пов.) // Жите і Слово.- 1895.- Кн. 4.- С. 216-230; Кн. 5.- С. 216-230.

нець Старосамбірського повіта”⁵⁸. Фактично вони є своєрідними збірниками документальних джерел про ці бойківські села. Досі такого в цілому регіоні не зробив ніхто. А в надрукованих актах зафіксовано розмаїту і достовірну інформацію з багатьох ділянок історії та народознавства. Археографічна діяльність ученого, звичайно, цими працями не обмежується. Вона властива для багатьох його публікацій. Він часто вкраплював такі матеріали і до своїх газетних кореспонденцій, що стосувалися злободенних справ. Методичні принципи М.Зубрицького відповідали європейському рівневі цієї галузі історичної науки.

Певним узагальненням національно-державницьких поглядів Михайла Зубрицького звучить його публіцистична праця “Не пора, не пора Москалеви й Ляхови служити”, надрукована 1912 р. у газеті “Свобода”⁵⁹. Автор не просто запозичив у Івана Франка назву, але й виявив цілковиту згоду з його політичними ідеями, висловленими в поетичних творах “Не пора” та “Наймит”. У відвертій і гострій публіцистичній формі М.Зубрицький показує, що діялося під час панування Польщі та Росії в Україні, нагадує читачам ті втрати, яких зазнала наша Батьківщина від цих окупантів. Лише на будівництві, власне заснуванні, Петербурга, за твердженням М.Зубрицького, загинуло 20 тисяч українських козаків.

Матеріал про загарбання Польщею Галичини та інших регіонів України був настільки правдивим і гострим, що його цензура конфіскувала і не дозволила друкувати.

Принципово і цілком з позицій українських національних інтересів трактується в праці встановлення австрійської влади в Галичині, її політика щодо автохтонного населення, використання польської соціальної верхівки та інших шовіністичних груп для збереження і зміцнення панування завойовників. Автор показує політичне гноблення, осуджує австрійську цензуру, повідомляє, що

⁵⁸Зубрицький М. Село Мшанець Старосамбірського повіта: Матеріали до історії галицького села // Записки НТШ. – 1906. – Т. LXX. – Кн. II. – С. 114-167; Т. LXXI. – Кн. III. – С. 96-133; Т. LXXIV. – Кн. VI. – С. 93-128; 1907. – Т. LXXVII. – Кн. III. – С. 114-170.

⁵⁹З[убриць]кий М. “Не пора, не пора Москалеви й Ляхови служити!” // Свобода. – 1912. – 19, 26 вересня, 3, 10 і 17 жовтня. – Ч. 38-42.

“більш як 100 мільйонів [корон] заплатив робочий народ дідичам за знесену панщину”⁶⁰. Потворне явище москвофільського безбатченківства також розумів як наслідок колоніального поневолення України. Високо оцінюючи Франків гімн “Не пора”, М.Зубрицький нагадує, що в ньому “поет кличе: “Русине, відвічний рабе, скинь ярмо, лиши панську кухню, вийди з панської стайні, перестань на своїх ворогів робити, а поклади свою хату, як в пісні співається: “Будуй, будуй з лободи, до чужої не веди”, хоч маленьку і тісну, а працюй для себе, для своєї родини, на добро і гаразд своєї України”⁶¹.

Якщо зібрати разом усі політично-публіцистичні виступи М.Зубрицького в пресі, то вийде дуже багатостороннє відтворення правдивої картини життя і боротьби поневоленого іноземцями Українського Народу, створене на прикладах сіл і містечок Західної Бойківщини. Окупаційний режим свого часу порівнював навіть з азіатськими сатрапіями⁶². Разом з тим, він добре знав, що в поневолюваних протягом сторіч російськими завойовниками українських землях становище ще важче. Там були відсутні й ті куці національно-конституційні права та можливості, які допускалися в Австрії.

Унікальною пам’яткою, присвяченою утворенню та першим крокам владних структур ЗУНР в Лиську, Перемишлі, Устриках та їх околицях, стала хроніка подій, що охоплює невеликий період від 6 листопада до 21 грудня 1918 р. Оскільки ця праця є останньою в науковій спадщині і з відомих причин досі не друкувалася, а, окрім того, має принципово важливе значення і для дослідження життєпису М.Зубрицького, тут доцільно подати її повний текст без жодних змін і скорочень. Зрештою, вона засвідчує і участь самого автора, на той час уже хворого, в історичних подіях 1918 р.

“Дня 6/11.1918 [р.] відбулися в Лиську збори відпоручників громад, там установили

⁶⁰З[убриць]кий М. “Не пора, не пора Москалеви й Ляхови служити!” // Свобода. – 1912. – 10 жовтня. – Ч. 41.

⁶¹Там само.

⁶²З[убрицький М.] Старосамбірщина: (Чи живемо в конституційній державі, чи в азіатській сатрапії? // Діло. – 1912. – 17 н. ст. (4 ст. ст.) грудня. – Ч. 283.

пов[ітовим] комісаром о. Василя Мисика, пароху Ванькови. Коло ратуша промовляли бесідники і вибрали депутацію до староства і суду, щоби відобрати від них приреченє, що будуть на будуче урядувати в імени Укр[аїнської] Нар[одної] Ради у Львові, яка оголосила осібну провінцію зі Схід[ньої] Галичини, укр[аїнської] Буковини і Угорщини. Депутати: Мисик, Зубрицький, Чайківський, Грицов'ян і вїт із Роп'янки.

10/11.1918 [р.] відправили свящ[еники] торжественну Службу Божу в церкві в Устріках. Проповідав о. Петро Чавс з Чорної і вїйти зложили приреченє перед п. Свистуном, судією, яког установлено комісарем на Устріцький повіт.

13/11.1918 [р.] переїжджали через Устріки утікачі з Борислава в 4 возах, проче заняли вояки чехи, що вертали з Росії чи України. Частина утікачів розбіглася по Берегах, веліла давати собі їсти і забирала силоміць хліб. У Махнички, у Антошка Махника з'їли обід, для себе другий раз варили. В Устріках хотіли від наших відобрати оружє, ішли чотири під каменицю Дунівки. Їх відогнали. Розпочалася стрілянина і одного легіонера пострілили на заліз[ичнім] насипі напротил камениці.

16/11.1918 [р.] прибули легіонери до Устрік і розпочали стрілянину на каменицю Духівки. З їх сторони були 2 убиті, 2 ранені і кампанію закінчили угодою, що до місцевої міліції мають також поляків прийняти. Цілий тиждень був спокій.

Кинасевич, надпоручник був у нас в п'ятницю.

23/11.1918 [р.], вночі приїхали наші з Хирова потягом, на яким були гармати, до Устрік. Офіцери пішли до ждальні грітися й радити, жовніри лишилися в вагонах. Не вислали патруль, а здалися на запевнення урядника, що нема небезпеки. Коло 4 год[ини] рано під неділю над'їхали з Загір'я легіони, наших побили, 2 убиті, кілька ранених. Забрали нашим цілий потяг, а мали самі панцирний потяг, і в неділю почали робити лад з жидами. Мали претензію до жидів, що котрийсь з них убив легіонера. Доми пограбували, а на жидів наложили контрибуцію 300000 кор[он]. Мороз утік до Берегів, був у церкві в Лодині, переночував знов у Берегах, а в понеділок рано пішов лісами в напрямі до Бандрова.

25/11.1918 [р.] рано були в Берегах, навіть

веліли вїтові замовити собі обід на 50 людей, та перед 10 год[иною] рано вже приїхав в Устрік панцирний поїзд і потяг з гарматами, забраний нашим у суботу. Рано був тут Бабчинський і остерігав мене, що мене польська команда заарештує. Коло 10-ї год[ини] рано прибули тут 4 легіонери і повідають: "Ходзь, пан, до нашего коменданта!". Рівночасно взяли М.Лозинського. Нас завели до санітарного воза. Свобода, підполк[овник], Пастернак, надпор[учник], лікар Ярмолін, пор[учник] Чайківський, хорунжий Стратін, артилерист москаль, батько його був чинов[ником] в Петрограді, брати погинули на війні, а він утік з російського війська і пристав до легіонів. Ярмолін мав укр[аїнську] відозву, видану, мабуть, у Перемишля, щоби ішли до укр[аїнського] війська, і письмо вїта з Рябого Івана Жуківського з виказом, котрих покликати до укр[аїнського] війська. Вночі направляли міст в Смільниці, який наші ушкодили. Направляв інж[енер] з Добромиля Осінські, який [був] приарештований нашими, утік з виходка вікном, а 2 вартівники стояли під дверми. Вночі заїхали на станцію в Старяві і там стояли до надвечера в вівторок. Лозинський вночі утік, не найшли його. В вівторок, коло 9 год. рано, перевів мене пост до воза⁶³ 3-ї кл[аси], неопаленого, де застав я о. Коленського, Хомика Дмитра зі Старяви і вахм[істра] жандар[мерії] Леона Штерна з Устрік. Межи лавками була солома. Мороз. У вівторок під вечер пішли патрулі, бо машиніві кріси, табор а потяг їхав до Хирова. Наші стріляли, куля з канона по[над] ті вікна летіла, баби на горбку у Сушиці кричали. Смерком заїхали на станцію в Хирові, а наші подалися до Фельштина. Мороз, 2 чарки чаю в ресторані по 60 с[отиків]. Ніч на середу морозна, спати не можна було на твердій лавці; легіонери цілу ніч ходили по околиці на потроль, вечером привели двох наших зі Старяви, які покинули карабіни і дали зловитися. В середу подало надворі і вже було легше в вагоні.

27/11.1918 [р.], коло 9 год[ини], перевели нас до товарового воза, який мав відійти до Перемишля. Були там 1 поляк, 1 чех, 2 словінці, які вертали з фронту з України. Один словінець з

⁶³Тут – вагону.

Любляни оповідав, що в Каменці-Подільському вояки італійці обрабували своїх офіцерів, дим обілляли нафтою і підпалили. В огні згинуло 25 офіцерів. Кого остерегли, і він вискочив вікном.

О 10 г[одині] виїхали ми, а до Перемишля приїхали пів 2-ї г[одини] пополудни. Нас відвів Пастернак до польської жандармерії, відтак обід в ресторані. Юнга приходив по коня свого тестя ген[ерала] Пухальського. Водили нас до Шуліславського, а відтак завели за Сян до павільйону ОЧ, де ми три ночі переночували. Інженер, Лещишин, Топільницький, П.Ніколаєвич, донька о. Лотоцького з Повітна, 5 юдей з Мшаани, декотрі залізничники. В середу переслуханє в сали "Sad polowy", відтак в четвер, в п'ятницю не кликали нас, відтак в суботу перед полуднем, а вечером видали легітимацію, що нас пускають на волю дня 30/11.1918 [р.].

[Леґіонери] взяли 4 околоті, 30/11 ловили свині у нас, [забрали] свиню у Слутого.

О[тець] Поленський, у фризиера. Ночував в укр[аїнському] інституті для хлопців, перебув неділю і понеділок до 12-ї год[ини] в полудне. Відтак поїхав з о. Дацьком до Пралківців, відтам з ним до Сливниці до о. Левицького, де заночував. У вівторок відвіз мене о. Левицький до Тисови, о. Гинилевича не було дома: утік перед леґіонами. Пані Гинилевичева відослала мене до Лімної, там наяв я фіру і санками заїхав до Войткова до о. Мохнацького, а звідтам в середу їх[німи] саннями до Ванькови. Вечером в середу приїхав до Берегів.

З 6 на 7/12.1918 [року] утікали на захід, вся залізнична служба і цивільні особи з Устрік. Якийсь переполох зчинився межі ними.

10/12.1918 [р.] прибули наші до Берегів, стріляли, а з гори прийшли леґіони. Наші утекли до Коросна, а чужинці прийшли сюди глядати українців і зброї. Пішло яко-так. В середу прийшло їх кількох знов глядати зброї, і відтак пішли в Лодину і Лішовате, де Дзядикови взяли 4000 к[орон]. В Лодині також перевертали, а у нас три прийшли і забрали тютюн, коло 12 пачок з комори. В четвер заповідав якийсь, щоби до завтра віддати зброю до в'їта, а в п'ятницю прийшло їх 10 і веліли варити собі чай. Дали їм

хліба і масла, і один відказував, що таке масло дається парібкови, що возит гній. В неділю 15/12 взяли три в'язанки сіна і дали картку. В неділю вечером дістали 8 яєць, а в понеділок курку.

18/12 був рабунок у Бандрові (в'їт Геничак утік), а млині щось з 8 міхів муки [забрали], гerdани, у якоїсь баби взяли 500 к[орон], відтак 300 вернули на її просьбу.

21/12 у Лодині збирали масло, яйця; бульбу брали перед тим; відтак зажадали пшениці [і] жита від кожної громади, якій дали виказ. Береги щось вивезли, та їм видалося мало і повернули, загрозивши їм, що прийдуть сами брати. А рік був дуже кепський на збори, морози і посуха все знищили"⁶⁴.

Поза будь-яким сумнівом, автор, опрацьовуючи свою хроніку, мав намір повернутися до неї ще раз і викласти матеріал обширніше і докладніше. Саме тому в тексті зустрічаються факти, які занотовані лише для того і в такій формі, щоб їх опісля не забути. Та, на жаль, ця праця, як і Словенський щоденник М.Зубрицького⁶⁵, залишилися тільки в початкових чорнових варіантах.

Понад тридцятирічна праця священника і вченого у Мшанці настільки позначилася на піднесенні національної свідомості мешканців цього села, що воно й наприкінці другого тисячоліття виділяється державницьким розумінням процесів, які відбуваються в Україні і світі. Парохіяни – вихованці Михайла Зубрицького, їхні діти і онуки майже всім селом поділяли ідеї УВО і ОУН у 1920-30-их рр. Тут діяв один із найвпливовіших осередків Організації Степана Бандери в 1940-50-их рр. Коли ж виникла УПА, Мшанець післав до її лав своїх найкращих людей. Не менше 60 з них загинули в боротьбі проти польських, німецьких і російських окупантів у 1940-60-их рр. Позаяк досі їх усіх ще не згадано в жодній публікації, за винятком хіба чотого УПА Михайла Дилина – "Косаренка" та його кількох однодумців⁶⁶, тут необхідно цю прогалину заповнити. Тим більше,

⁶⁴[Зубрицький М.] Дня 6/11.1918 [р.] відбулися в Лиську збори... // Рукопис хроніки без авторської назви. Зберігається в особистому архіві Г.Дем'яна у Львові.

⁶⁵Зубрицький М. Щоденник // Питання текстології.- К.: Наук. Думка, 1989.- С. 214-231.

⁶⁶Дем'ян Г. Михайло Дилин – "Косаренко" // Шлях Перемоги.- 1994.- 13 серпня.- Ч. 33 (2105).

що вони своєю боротьбою і героїською смертю переконливо доказали відповідність національним інтересам українців діяльності М.Зубрицького – ідеологічного наставника і її співзвучність з програмними цілями ОУН та УПА – найрішучіших і найпослідовніших державників, а також незнищенність прагнення наших співвітчизників здобути повну незалежність.

Назавжди вписали свої імена в історію рідного краю Степан Баран (1903-1943), Анастасія Буній (1885-1948), Василь Буній (1927-1946), Ганна Буній (1921-1949), Іван Буній – “Дзвін” (1923-1949), Іван Вовканич (1925-1946), Семен Вовканич (1915-1944), Василь Гірняк (1931-1949), Максим Гірняк (1905-1943), Іван Головка (1923-1945), Максим Головка (1912-1941), Іван Грицак (1915-1945), Степан Грицуна (1890-1947), Василь Гула (1930-1945), Іван Гула (1865-1943), Степан Гула (1916-1955), Федір Гула (1925-1945), Іван Гудз (1921-1944), Василь Дилин (1897-1947), Григорій Дилин (1913-1941), Ілько Дилин (1905-1945), Кость Дилин (1895-1943), Микола Дилин (1905-1945), Михайло Дилин – “Косаренко” (1918-1947), Федір Дилин – “Буревій” (1922-1948), Василь Заміщак (1925-1947), Ілько Кісько (1903-1945), Іван Когут (1923-1945), Степан Кравець – “Заяць” (1914-1947), Іван Кучак (1901-1941), Михайло Лучкевич (1924-1943), Василь Мазуркевич (1918-1942), Федір Макар – “Орлик” (1922-1945), Василь Москаль (1923-1944), Дмитро Москаль (1928-1947), Іван Москаль (1910-1941), Іван Оліщак (1875-1946), Михайло Оліщак (1925-1945), Федір Оліщак (1920-1945), Григорій Паращак (1930-1949), Михайло Паращак – “Буйтур” (1922-1945), Яків Петричківич – “Карий” (1922-1944), Василь Пізнак (1920-1945), Василь Пізнак (1924-1945), Дмитро Пізнак (1905-1944), Михайло Пізнак – “Берега” (1924-1950), Михайло Пізнак – “Бойко” (1918-1949), Федір Пізнак – “Гонта” (1914-1947), Юстина Пізнак (1910-1943), Василь Сисин – “Хвиля” (1920-1946), Іван Сисин (1922-1945), Микола Сисин (1925-1945), Федір Сисин (1895-1945), Федір Сисин (1921-1945), Василь Стецькович (1924-1945), Василь Стецькович (1923-1945), Василь Стецькович (1922-

1946), Михайло Сухий (1918-1946), Михайло Цмай (1925-1945), Михайло Шев'як – “Зелений” (1913-1946) та Іван Яворський – “Їж” (1925-1944)⁶⁷. Досить було пару місяців прожити між цими людьми в Мшанці молодій жінці Євдокії (1916-1946, прізвища, на жаль, не встановлено) з Харківщини, яка втекла з рідних місць, рятуючись від організованого московсько-більшовицьким режимом чергового голоду після Другої світової війни, і жінка всією душею сприйняла чіткі й зрозумілі ідеї українських повстанців. Славна дочка Слобожанщини стала активно підтримувати визвольну боротьбу ОУН та УПА і загинула тут від злочинних куль російських емдебистів⁶⁸.

Там же масово й героїчно боролися мешканці Грозьови⁶⁹ та інших сіл цього краю⁷⁰. Звичайно, М.Зубрицький мав тут чимало щирих і працюючих однодумців між священниками та вчителями, але найбільше політично свідомого українського селянства підтримувало й поширювало безсмертну і величну ідею соборності та незалежності України. Діючи за його порадами, збагачуваними постійно власною винахідливістю та ініціативою, усі разом сприяли перетворенню Західної Бойківщини в потужний форпост національного самостійництва і державності.

⁶⁷ Дем'ян Г. Мшанець: Матеріали до повстанського мартиролога Старосамбірщини // Рукописи зберігаються в особистому архіві Г.Дем'яна у Львові.

⁶⁸ Записав Г.Дем'ян 30 серпня 1996 р. у с. Мшанці Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Михайла Нагини, с. Данила, 1932 р.н., Захара Сухого, с. Юрія, 1915 р.н. // Дем'ян Г. Мшанець: Матеріали до повстанського мартиролога Старосамбірщини. Рукописи зберігаються в особистому архіві Г.Дем'яна у Львові.

⁶⁹ Чумак Д. Не перешкодили ні віддаль, ні дощ вшанувати повстанців у Грозьові // Шлях Перемоги.– 1996.– 13 вересня.– Ч. 35/2211; Дем'ян Г. Грозьова: Матеріали до повстанського мартиролога Старосамбірщини // Рукописи зберігаються в особистому архіві Г.Дем'яна у Львові.

⁷⁰ Дем'ян Г. Матеріали до повстанського мартиролога Старосамбірщини // Рукописи зберігаються в особистому архіві Г.Дем'яна; Його ж і Розлуцького В. Матеріали до повстанського мартиролога Турківщини // Рукописи зберігаються в особистому архіві Г.Дем'яна у Львові.